

A COMPARATIVE STUDY OF DISEASES IN THE ARTISAN SCRIPTURES WITH WESTERN DISEASES

Pornpan KHONGJAI^{1*}, Pravitt AKARASEREENONT² and Kungvon KHATSHIMA³

1 Department of Applied Thai Traditional Medicine, Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University, Thailand; mokungjibi@gmail.com (Corresponding Author)

2 Department of Pharmacology, Faculty of Medicine Siriraj Hospital, Mahidol University, Thailand

3 Department of Oriental Languages, Faculty of Archaeology, Silpakorn University, Thailand

ARTICLE HISTORY

Received: 9 June 2025

Revised: 23 June 2025

Published: 7 July 2025

ABSTRACT

This study is a qualitative research to study the relationship between diseases and symptoms in the atisara scripture and western traditional medicine diseases. It studies herbal medicine groups, medicinal flavors, and collects empirical evidence by categorizing disease symptom groups in the ya mor phon book, volume 1, the atisara warg scripture, the ancient karma and the current karma, which are related to western traditional medicine symptoms. It studies herbal medicine groups, medicinal flavors, and collects empirical evidence of medicinal ingredients in the pubmed and google scholar databases. The results of the study found that atisara disease is comparable to the symptoms of gastrointestinal diseases, such as stomachache and heartburn. Nausea, vomiting, diarrhea, gastrointestinal bleeding, jaundice, and other symptoms such as fatigue, abdominal distension, with a total of 468 herbs, 95 formulas, the main flavors from most to least are spicy (50%), astringent (30%), bitter (10%), intoxicating (5%), aromatic (cool and sweet) (2%), and salty (oily) and sour (1%). Nutmeg is the most commonly used herb, with 54 formulas. The abdominal pain group has the most empirical evidence. In conclusion, it can be used as a guideline for medical practice to treat gastrointestinal symptoms, but further studies are needed on the effects of the formulas, because the principle of drug use is to use formulas.

Keywords: Atisaravark Scripture, Western Medicine Disease, Comparison, Thai Pharmacy, Evidence Based

CITATION INFORMATION: Khongjai, P., Akarasereenont, P., & Khatshima, K. (2025). A Comparative Study of Diseases in the Artisan Scriptures with Western Diseases. *Procedia of Multidisciplinary Research*, 3(7), 27

การศึกษาเทียบเคียงโรคในคัมภีร์อติสารกับโรคทางแผนตะวันตก

พรพรรณ คงใจ¹, ประวิทย์ อัครเสรินทร์² และ กังวล คัชชิมา³

1 สาขาวิชาการแพทย์แผนไทยประยุกต์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล;
mokungjibi@gmail.com (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

2 ภาควิชาเภสัชวิทยา คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

3 ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของโรคและอาการในคัมภีร์อติสารกับโรคทางแผนตะวันตกศึกษากลุ่มยาสมุนไพร รสยา และรวบรวมหลักฐานเชิงประจักษ์ โดยจัดหมวดหมู่กลุ่มอาการโรคในตำรายาหมอพรเล่มที่ 1 พระคัมภีร์อติสารวรรคโบราณกรรมแลปัจจุบันะกรรมที่สัมพันธ์กับกลุ่มอาการโรคทางแผนตะวันตก ศึกษาสมุนไพร รสยา และรวบรวมหลักฐานเชิงประจักษ์ของเครื่องยาในฐานข้อมูล PubMed และ Google Scholar ผลการศึกษาพบว่า โรคอติสารเทียบเคียงได้กับกลุ่มอาการโรคระบบทางเดินอาหาร เช่น ปวดท้อง แสบร้อนกลางอก คลื่นไส้อาเจียน ท้องเสีย, เลือดออกทางเดินอาหาร ดีซ่าน และอาการอื่นๆ เช่น อ่อนเพลีย แน่นท้อง โดยมีการใช้สมุนไพรทั้งสิ้น 468 ชนิด 95 ตำรับ รสยาหลักเรียงจากมากไปน้อยคือ รสเผ็ดร้อน ร้อยละ 50 รสฝาด ร้อยละ 30 รสขม ร้อยละ 10 รสเมาเบื่อ ร้อยละ 5 รสหอมเย็นและหวาน ร้อยละ 2 และรสเค็ม มัน เปรี้ยว ร้อยละ 1 จันทน์เทศเป็นสมุนไพรที่ใช้มากที่สุด จำนวน 54 ตำรับ กลุ่มอาการปวดท้องพบหลักฐานเชิงประจักษ์มากที่สุด สรุปได้ว่าสามารถนำยาสมุนไพรเดี่ยวมาใช้เป็นแนวทางในการทำเวชปฏิบัติรักษากลุ่มอาการทางระบบทางเดินอาหารได้ แต่ยังคงต้องศึกษาเพิ่มเติมในด้านฤทธิ์ของตัวยาตำรับต่อไป เนื่องจากหลักการใช้ยารักษาโรคนั้น ใช้เป็นยาตำรับ

คำสำคัญ: คัมภีร์อติสารวรรค, โรคทางแผนตะวันตก, เทียบเคียง, เภสัชกรรมไทย, หลักฐานเชิงประจักษ์

ข้อมูลการอ้างอิง: พรพรรณ คงใจ, ประวิทย์ อัครเสรินทร์ และ กังวล คัชชิมา. (2568). การศึกษาเทียบเคียงโรคในคัมภีร์อติสารกับโรคทางแผนตะวันตก. *Procedia of Multidisciplinary Research*, 3(7), 27

บทนำ

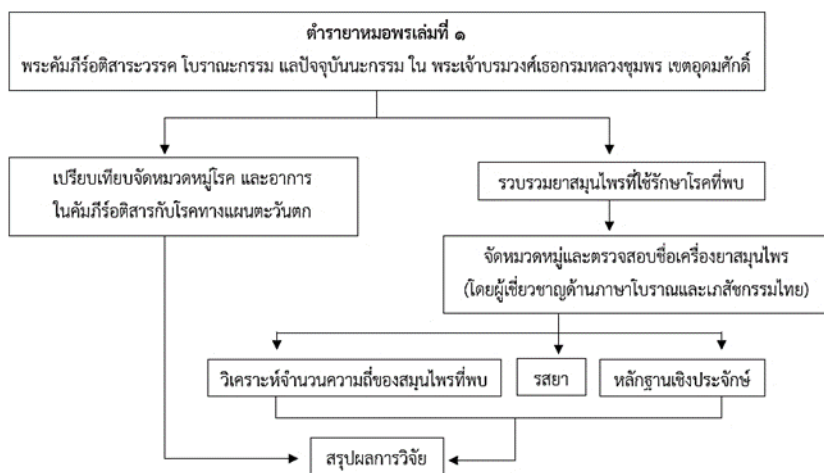
คัมภีร์อติสาร กล่าวถึงโรคลงท้องต่างๆ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554) อูจจาระเหม็นเน่า ถ่ายเป็นเลือด ปวดมวนท้องมาก มีไข้แทรก เป็นอาการเข้าขีดตาย มี 2 ประเภท คือ อติสารโบราณกรรม 5 อติสารปัจจุบันกรรม 6 และอติสารผิตสำแดง 4 (กรมหลวงชุมพร เขตอุดมศักดิ์, 2565) โดยกล่าวไว้ในเอกสารหลายประเภท เช่น ตำราการแพทย์ไทยเดิม เล่ม 1 เป็นตำราเรียนของแพทย์แผนไทย (โรงเรียนอายุรเวท, 2510) เอกสารโบราณที่หอสมุดแห่งชาติ (หอสมุดแห่งชาติหมวดเวชศาสตร์, 2451, 2468, 2476, 2522, 2544, 2549) ศิลาจารึกวัดโพธิ์ (โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ, 2516) และตำรายาหมอพร เล่มที่ 1ฯ โดยแต่ละเอกสารกล่าวเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง แต่ในตำรายาหมอพร เล่มที่ 1ฯ ต่างจากเอกสารอื่น คือ มีตำรับยารักษามากกว่า จึงเป็นเอกสารที่มีความสมบูรณ์ที่สุดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยการศึกษา ก่อนหน้านั้น ภาพวาดอติสารเทียบได้กับโรคมะเร็งในลำไส้ มะเร็งตับ มะเร็งถุงน้ำดี มีอาการถ่ายมีโลหิตปะปน ซึ่งเป็น มะเร็งระยะสุดท้าย โบราณกล่าวว่าไม่สามารถรักษาได้ (ณัฐดา บุรุษเลี่ยม, 2565) และนำมาบูรณาการเพื่อใช้เป็นคู่มือดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายแบบประคับประคอง (Palliative Care) (กลุ่มงานวิชาการเวชกรรมและผดุงครรภ์ไทย สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข, 2561) แต่ยังไม่มีการจัดหมวดหมู่โรคที่สัมพันธ์กับกลุ่มอาการโรคทางแผนตะวันตกไว้อย่างชัดเจน โดยการวินิจฉัยและการรักษาโรคทางการแพทย์แผนตะวันตกนั้นจำแนกโรคตามหลักวิทยาศาสตร์ คือ โรคทางอายุรศาสตร์ (ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ฯ, 2567) ซึ่งเป็นโรคหรือความผิดปกติของระบบในร่างกายทั้งหมด (Loscalzo et al., 2565) ปัจจุบันยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์ยาสมุนไพรที่ใช้รักษา มีเพียงการศึกษาในคัมภีร์อื่นๆ เช่น ใช้ขิงมากที่สุดในกลุ่มโรกระบบทางเดินอาหาร (ธีระพงษ์นิลละออ, 2566) ซึ่งเป็นสมุนไพรที่พบในคัมภีร์อติสารเช่นกัน ดังนั้นจึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การเทียบเคียงโรคในคัมภีร์อติสารกับโรคทางแผนตะวันตก โดยเทียบเคียงจัดหมวดหมู่โรคและอาการในคัมภีร์อติสารกับกลุ่มอาการทางแผนตะวันตก รวบรวมยาสมุนไพรมาวิเคราะห์ความถี่ รสยา และหลักฐานเชิงประจักษ์ เพื่อเป็นแนวทางการใช้ยาสมุนไพรในการรักษาโรค การทำเวชปฏิบัติ และเป็นประโยชน์ด้านการเรียนการสอนนักศึกษาหลักสูตรการแพทย์แผนไทยประยุกต์ต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

ทฤษฎีการเกิดโรคทางแพทย์แผนไทยเกิดจากปัจจัยภายใน-นอก เช่น ธาตุ อายุ อุดู กาล ประเทศ มูลเหตุการเกิดโรค 8 ประการ (ประพจน์ เกตรากาส, 2557) ทำให้เสียสมดุลจนเกิดโรค ทางการแพทย์แผนตะวันตกอธิบายไว้ในอายุรศาสตร์อาการวิทยา คือ ความรู้สึกไม่สบายที่มาพบแพทย์ เกิดพยาธิกำเนิดผันแปรในระบบต่างๆ ของร่างกาย โดยหนึ่งอาการสามารถเกิดจากโรคหลายโรคมีปัจจัยเชื่อมโยง คือ พันธุกรรม พฤติกรรม สิ่งแวดล้อม เชื้อโรค วินิจฉัยโรคตามหลักวิทยาศาสตร์ แบ่งตามระบบ (วันชัย เดชสมฤทธิ์ฤทัย และคณะ, 2559) เช่น กลุ่มอาการโรคทางระบบทางเดินอาหาร เช่น Abdominal pain Heartburn Nausea and Vomiting Acute & Chronic Diarrhea GI Bleeding Jaundice และอาการอื่นๆ เช่น Dysphagia Weight loss Fatigue Dyspepsia (Loscalzo et al., 2022) จากการศึกษาที่ผ่านมาพบว่าโรคโณรูสยาวาตาพิการ และอาการท้องอืดพบบมากที่สุด (ปณิธิตา แซ่เฮง, 2561) ธาตุดินเป็นสาเหตุของอาการท้องผูกท้องเสีย (ณัฐดา บุรุษเลี่ยม, 2565) ซึ่งการรักษาโรคสามารถรักษาได้ทั้ง 2 แผน โดยทางการแพทย์แผนไทยใช้ยาสมุนไพร ส่วนการแพทย์แผนปัจจุบันใช้แนวทางเวชปฏิบัติ และยาแผนปัจจุบัน (สินธรา ศิริกุลชัย, 2565) ซึ่งขิงถูกใช้ร้อยละ 100 (ณัฐดา บุรุษเลี่ยม, 2565) และในผู้ป่วยอัมพฤกษ์ใช้พริกไทยล่อนมากที่สุด ร้อยละ 26.32 (นันทวัน ประทุมสุวรรณ และคณะ, 2564) โดยที่ตำรายาหมอพรเล่มที่ 1ฯ ได้กล่าวถึงอติสารเป็นหนึ่งในสื่อรวบรวมจากตำรายาเก่า ซึ่งเขียนโดยพระองค์เองในเวลา 3 ปี จป พ.ศ.2458 (กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์, 2565) ดังนั้นจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ายังไม่เคยมีการศึกษาเทียบเคียงโรค การวิเคราะห์ตำรับยาในคัมภีร์อติสาร รวมถึงการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ยังไม่ครอบคลุมประเภทของหลักฐานทั้งหมดและยังไม่จำเพาะเจาะจงในคัมภีร์อติสารมาก่อน งานวิจัยที่พบเป็นการศึกษาการจัดกลุ่มโรคและยาสมุนไพรไว้เพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมงานวิจัยเหล่านี้เพื่อเป็นแนวทางใน

การทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยวิเคราะห์ตำรับยาตามหลักธรรมา 9 รส (มูลนิธิส่งเสริมการแพทย์แผนไทยเดิมฯ โรงเรียนอายุรเวศ, 2548) การสืบค้นทางเวชศาสตร์เชิงประจักษ์ โดยใช้การประเมินของ OCEBM (ณัชร ล้าเลิศกิจ และคณะ, 2555)

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งศึกษาวิจัยแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Study) โดยศึกษาข้อมูล 2 ส่วน ดังนี้

เกณฑ์การคัดเลือกผู้ร่วมวิจัย/อาสาสมัคร (Inclusion criteria)

- 1) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเภสัชกรรมแผนไทยมาแล้ว 10 ปี จำนวน 3 คน (เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ)
- 2) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาโบราณมาแล้ว 10 ปี จำนวน 1 คน (เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ)

กระบวนการเก็บข้อมูล

- 1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารโรคทางแผนตะวันตก และต้นฉบับคัมภีร์โรคต้อตาจากหนังสือตำรายาหมอพรเล่มที่ 1ฯ จัดหมวดหมู่ โรคและอาการในคัมภีร์โรคต้อตาที่สัมพันธ์กับโรคทางแผนตะวันตก
- 2) ทบทวนและบันทึกการยาสมุนไพรที่เทียบเคียงได้กับโรคทางแผนตะวันตก
- 3) นำสมุนไพรทั้งหมดมาเปรียบเทียบและจำแนกให้เป็นหมวดหมู่ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาโบราณจำนวน 1 คน ลงความเห็นชื่อเครื่องยาสมุนไพร และผู้เชี่ยวชาญด้านเภสัชกรรมแผนไทยจำนวน 3 คน ลงความเห็นการวิเคราะห์ยาหลักแต่ละตำรับ และรสรยาสมุนไพรในแบบสอบถาม ลงความเห็นตรงกันอย่างน้อย 2 ใน 3 คน
- 4) วิเคราะห์จำแนกรสรยาสมุนไพรตามหลักสรรพคุณเภสัช ยา 9 รส ได้แก่ รสฝาด รสหวาน รสมัน รสเค็ม รสเปรี้ยว รสขม รสเมาเบื่อ รสเผ็ดหรือรสร้อน และรสหอมเย็น โดยเพิ่มรสจิตจากตำราเวชศึกษา รวมเป็น 10 รส
- 5) นำข้อมูลมาวิเคราะห์จำนวน และรสรยาสมุนไพรด้วยโปรแกรม MS Excel version 2013 จัดลำดับจากมากไปน้อย
- 6) การวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักเกณฑ์การประเมินหลักฐานเวชศาสตร์เชิงประจักษ์ โดยทำการค้นหาข้อมูลหลักฐานงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรคต้อตาที่เทียบเคียงได้กับโรคทางแผนตะวันตก ใช้ฐานข้อมูล PubMed และ Google Scholar ใช้คำค้นเข้าถึงข้อมูลเดือนพฤษภาคม 2558 ถึงเดือนพฤษภาคม 2568 ได้แก่ ชื่อวิทยาศาสตร์ กลุ่มอาการโรคทางแผนตะวันตกที่เทียบเคียงได้ และประเมินคุณภาพของหลักฐานโดยใช้การประเมินหลักฐานเวชศาสตร์เชิงประจักษ์ของ OCEBM แบ่งเป็น 5 ระดับ โดยระดับที่ 1 มีคุณภาพมากที่สุด, ระดับที่ 5 มีคุณภาพน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาเทียบเคียงความสัมพันธ์ของโรคและอาการในคัมภีร์โรคตติสารกับโรคทางแผนตะวันตก

พบว่า เทียบเคียงได้กับ 7 กลุ่มอาการโรคในระบบทางเดินอาหาร เรียงจากมากไปน้อย คือ Abdominal Pain ร้อยละ 27 Diarrhea (Acute) ร้อยละ 22 Nausea & Vomiting ร้อยละ 15 Diarrhea (Chronic) อาการอื่นๆ (Fatigue) ร้อยละ 9 Jaundice ร้อยละ 7 อาการอื่นๆ (Dyspepsia) ร้อยละ 5 Heartburn GI Bleeding (Upper & Lower) ร้อยละ 2 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1 และแผนภาพที่ 2

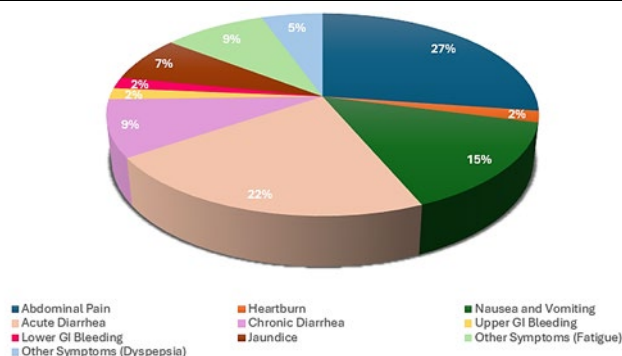
ผลการศึกษากลุ่มยาสมุนไพร รสยา และรวบรวมหลักฐานเชิงประจักษ์ แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1: ผลการรวบรวมเครื่องยาสมุนไพร พบว่า ใช้สมุนไพร 468 ชนิด 95 ตำรับ จันทน์เทศใช้มากที่สุด จำนวน 54 ตำรับ ดังแสดงในตารางที่ 2 และรสยาหลักเรียงจากมากไปน้อยพบ รสเผ็ดร้อน ร้อยละ 50 รสฝาด ร้อยละ 30 รสขม ร้อยละ 10 รสเมาเบื่อ ร้อยละ 5 รสหอมเย็นและหวาน ร้อยละ 2 และรสเค็ม มัน เปรี๊ยะ ร้อยละ 1 แสดงในแผนภาพที่ 3

ส่วนที่ 2: ผลการรวบรวมหลักฐานเชิงประจักษ์ พบว่า งานวิจัยในกลุ่มอาการ Abdominal Pain มากที่สุด และเป็นประเภท Case Report or Case Series In vitro และ In vivo มีคุณภาพหลักฐาน ระดับ 5 ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 1 แสดงการเทียบเคียงโรคตติสารกับ กลุ่มอาการโรคระบบทางเดินอาหาร

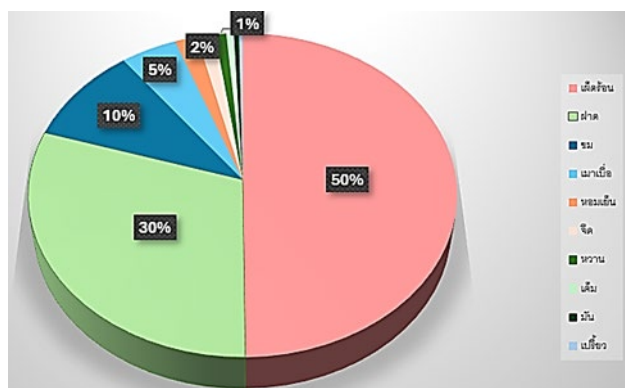
ที่	โรคอติสาร	กลุ่มอาการโรคระบบทางเดินอาหาร									
		Abdominal	Heartburn	Nausea	Diarrhea		GI Bleeding		Jaundice	Other Symptoms	
		Pain		& Vomiting	Acute	Chronic	Upper	Lower		Fatigue	Dyspepsia
1	มูรธาตุ	✓		✓	✓						
2	ปัจฉินณะธาตุ	✓		✓	✓						
3	รัตตะธาตุ						✓			✓	
4	มุตตายะธาตุ	✓		✓	✓						✓
5	กาฬ	✓		✓	✓	✓		✓		✓	
6	อุทรวาต	✓				✓					
7	สุรุทรวาต	-		✓	✓						
8	ปัตถะยาวาต	✓		✓	✓					✓	
9	กุจฉิยาวาต	✓				✓					
10	โกฏฐาสยาวาต	✓			✓						✓
11	อุตตรวาต	✓						✓			
12	เสมหะอชิณธาตุ	✓			✓						
13	ปัตตะอชิณธาตุ	✓	✓	✓							
14	วาตะอชิณธาตุ	✓		✓		✓					✓
15	สันนิปาตอชิณธาตุ	✓				✓		✓			

ภาพที่ 2 แสดงจำนวนโรคตติสารที่พบในกลุ่มอาการโรคทางแผนตะวันตก

ตารางที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์ยาหลักในตำรับยารักษาโรคติดเชื้อที่พบมากที่สุดแบ่งตามกลุ่มอาการ

ที่	กลุ่มอาการ	ชื่อเครื่องยา	ชื่อวิทยาศาสตร์	รสยา	สรรพคุณ	จำนวน (ตำรับ)
1	Abdominal Pain	จันทน์เทศ	<i>Myristica fragrans</i> Houtt	เผ็ดร้อน	แก้จุกเสียด แก้ปวดท้อง กำเดา บำรุงกำลัง แก้ท้องร่วง ⁽²²⁾	32
2	Heartburn	กระเทียม	<i>Allium sativum</i>	เผ็ดร้อน	ขับลม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ขับเหงื่อ ⁽²²⁾	5
3	Nausea & Vomiting	จันทน์เทศ	<i>Myristica fragrans</i> Houtt	เผ็ดร้อน	แก้จุกเสียด แก้ปวดท้อง กำเดา บำรุงกำลัง แก้ท้องร่วง ⁽²²⁾	15
4	Diarrhea	จันทน์เทศ	<i>Myristica fragrans</i> Houtt	เผ็ดร้อน	แก้จุกเสียด แก้ปวดท้อง กำเดา บำรุงกำลัง แก้ท้องร่วง ⁽²²⁾	14,11
5	GI Bleeding	จันทน์เทศ	<i>Myristica fragrans</i> Houtt	เผ็ดร้อน	แก้จุกเสียด แก้ปวดท้อง กำเดา บำรุงกำลัง แก้ท้องร่วง ⁽²²⁾	1,10
6	Jaundice	ผื่นต้น	<i>Jatropha multifida</i> L.	ฝาด	คุมอุจจาระธาตุ สมานแผล ⁽²²⁾	5
7	อาการอื่น (Fatigue, Dyspepsia)	เบญจกานี จันทน์เทศ	<i>Quercus infectoria</i> Olivier <i>Myristica fragrans</i> Houtt	ฝาด เผ็ดร้อน	แก้บิดปวดเบ่ง ปิดธาตุ ท้องร่วง สมานแผล ⁽²²⁾ แก้จุกเสียด แก้ปวดท้อง กำเดา บำรุงกำลัง แก้ท้องร่วง ⁽²²⁾	4,8 8

ภาพที่ 3 แสดงการเรียงลำดับรสยาหลักที่ใช้ใน 7 กลุ่มอาการโรคระบบทางเดินอาหาร

ตารางที่ 3 แสดงผลการสืบค้นหลักฐานเชิงประจักษ์ PubMed และ Google Scholar ของสมุนไพร 20 ชนิด

ที่	ชื่อสมุนไพร	ชื่อวิทยาศาสตร์	กลุ่มอาการโรคระบบทางเดินอาหาร	ชนิดของหลักฐานเชิงประจักษ์				ระดับหลักฐาน
				Meta-Analysis / Systematic Reviews of RCTs	Case Report or Case Series	In vitro	In vivo	
1	จันทน์เทศ	<i>Myristica fragrans</i> Houtt.	Abdominal Pain Chronic Diarrhea Jaundice	-	ช่วยย่อย ⁽³⁴⁾ ดีซ่าน ⁽³⁵⁾ ปกป้องตับ ⁽³⁶⁾	ลดปวด ⁽³⁷⁻⁴⁰⁾ ต้านแบคทีเรีย ลดไขมันตับ ⁽⁴¹⁾	ลดปวด ^{(36-39), (42-45)} ลดไขมันในตับ ^(40,46)	5
2	กานพลู	<i>Syzygium aromaticum</i> (L.) Merr. et Perry	Abdominal Pain Chronic Diarrhea Lower GI Bleeding	-	ลดปวด อักเสบ ⁽⁴⁷⁾	ลดปวด ⁽⁴⁸⁻⁴⁹⁾ แผลในกระเพาะ ⁽⁵⁰⁾	ลดปวด อักเสบ ⁽⁴⁸⁾ ลดอักเสบ ป้องกันตับ ⁽⁵¹⁾	5

ที่	ชื่อสมุนไพร	ชื่อวิทยาศาสตร์	กลุ่มอาการโรคระบบทางเดินอาหาร	ชนิดของหลักฐานเชิงประจักษ์				ระดับหลักฐาน
				Meta-Analysis / Systematic Reviews of RCTs	Case Report or Case Series	In vitro	In vivo	
3	กระเทียม	<i>Allium sativum</i>	Nausea and Vomiting Jaundice	บรรเทาอาการแพ้ท้อง ⁽⁵²⁾	ปกป้องตับ ลดอักเสบ ⁽⁵³⁻⁵⁴⁾	แก้คลื่นไส้ ⁽⁵⁵⁾	ปกป้องตับ (ลด AST, ALT) ⁽⁵⁶⁾	1, 5
4	ผื่นต้น	<i>Jatropha multifida</i> L.	Abdominal Pain Jaundice	-	-	ลดปวด อักเสบ ⁽⁵⁷⁾ ป้องกันตับ มาลาเลีย ⁽⁵⁸⁾ ต้าน ไขหวัดใหญ่ ⁽⁵⁹⁾	ลดปวด อักเสบ ⁽⁵⁷⁾ ป้องกันตับ มาลาเลีย ⁽⁵⁸⁾	5
5	ตรีภูกุก	Trikatuk	Abdominal Pain Chronic Diarrhea		แก้ลมจุกเสียดแน่น ^(21,60-61)	-	ลดลำไส้หดเกร็ง แก้ท้องเสีย ⁽⁶²⁾	5
6	สีเสียดทั้ง2		Abdominal Pain Upper GI Bleedin		-	ต้าน E. coli ⁽⁶²⁾	ต้านแบคทีเรีย ในลำไส้ ⁽⁶³⁾	5
7	มะตูม	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Correa ex Roxb.	Abdominal Pain Fatigue		ต้านอักเสบ ช่วยย่อย ⁽⁶⁴⁾ ปกป้องตับ ลดน้ำตาล ในเลือด ⁽⁶⁵⁾	ต้านอักเสบ ช่วยย่อย ⁽⁶⁴⁾ ปกป้องตับ ลดน้ำตาล ในเลือด ⁽⁶⁵⁾	ต้านอักเสบ ช่วยย่อย ⁽⁶⁴⁾ ปกป้องตับ ลดน้ำตาล ในเลือด ⁽⁶⁵⁾	5
8	กระวาน	<i>Amomum krervanh</i> Pierre	Abdominal Pain		ลดการเกร็งของลำไส้ ⁽⁶⁶⁾	-	ลดท้องอืด ท้องเฟ้อ ⁽⁶⁷⁾	5
9	ไพล	<i>Zingiber montanum</i> (J. Koenig) Link ex A. Dietr.	Heartburn Dyspepsia		สมานแผลเย็บ กระเพาะอาหาร ⁽⁶⁸⁾	บรรเทา GI ⁽⁶⁹⁾	ลดปวดเกร็ง ⁽⁷⁰⁾	5
10	ครั้ง	<i>Laccifer lacca</i> Kerr	Acute Diarrhea	-	-	ต้านแบคทีเรีย ⁽⁷¹⁾	-	5
11	โกฐหัวบัว	<i>Ligusticum chuanxiong</i> Hort	Acute Diarrhea	-	-	ต้านท้องเสีย ⁽⁷²⁾	ต้านท้องเสีย ⁽⁷²⁾	5
12	แห้วหมู	<i>Cyperus rotundus</i> L.	Acute Diarrhea	-	ลดท้องเสีย ⁽⁷³⁻⁷⁴⁾	แก้ท้องเสีย บิด ⁽⁷⁵⁻⁷⁶⁾	-	5
13	ขมิ้นอ้อย	<i>Curcuma spp.</i>	Chronic Diarrhea	-	ต้าน E. coli ⁽⁷⁸⁾	-	ลดลำไส้หดเกร็ง ต้านอักเสบ ⁽⁷⁹⁾	5
14	พริกไทย	<i>Piper nigrum</i> L.	Chronic Diarrhea	-	-	แก้ท้องเสีย อหิวาตกโรค ⁽⁸⁰⁾	แก้ท้องเสีย อหิวาตกโรค ⁽⁸⁰⁾	5
15	เบญจกานี	<i>Quercus infectoria</i> Olivier	Upper GI Bleeding	-	แก้ท้องเสีย ⁽⁸⁰⁾	เลือดแข็งตัว ⁽⁸¹⁾ เชื่อดื้อยา ⁽⁸²⁾	-	5

ที่	ชื่อสมุนไพร	ชื่อวิทยาศาสตร์	กลุ่มอาการโรคระบบทางเดินอาหาร	ชนิดของหลักฐานเชิงประจักษ์				ระดับหลักฐาน
				Meta-Analysis / Systematic Reviews of RCTs	Case Report or Case Series	In vitro	In vivo	
16	กระทุมนา	<i>Mitragyna diversifolia</i> (Wall. ex G.Don) Havil.	Upper GI Bleeding	-	แก้ท้องร่วง บิดมูกเลือด ⁽⁸³⁾	-	-	5
16	ขี้ยาย	<i>Terminalia triptera</i> Stapf.	Upper GI Bleeding	-	-	ต้านมะเร็ง ⁽⁸⁴⁾	แก้ท้องเสีย ⁽⁸⁵⁾	5
18	มะขาม	<i>Tamarindus indica</i> L.	Dyspepsia	-	ช่วยย่อยอาหาร ⁽⁸⁶⁾	-	ลดลำไส้อักเสบ ⁽⁸⁷⁾	5
19	เทียนดำ	<i>Nigella sativa</i> L.	Dyspepsia	ลดแน่นท้อง ⁽⁸⁸⁾	-	-	-	2
20	ขิง	<i>Zingiber officinale</i> Roscoe	Fatigue Dyspepsia	ลดอ่อนเพลีย ⁽⁸⁹⁾ แน่นท้อง ⁽⁹²⁾ อาเจียน ⁽⁹⁰⁻⁹¹⁾	อาการ GI ปกป้องตับ ⁽⁹³⁻⁹⁵⁾ ลดเครียด ⁽⁹⁶⁻⁹⁷⁾	บรรเทา GI ปกป้องตับ ⁽⁹³⁾ ลดแน่นท้อง ⁽⁹⁸⁾	บรรเทา GI ปกป้องตับ ^(93, 99)	2, 5

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของโรคและอาการในคัมภีร์โรคตติสารกับโรคทางแผนตะวันตก

พบว่า เทียบเคียงได้กับ 7 กลุ่มอาการโรคในระบบทางเดินอาหาร คือ Abdominal Pain Heartburn Nausea & Vomiting Diarrhea (Acute-Chronic) GI Bleeding Jaundice และ Other Symptoms (Fatigue, Dyspepsia) โดยที่ 1 กลุ่มอาการโรคเทียบเคียงได้กับหลายโรคตติสารซึ่งคล้ายคลึงกับอาการวิทยาทางแผนตะวันตก

ผลการรวบรวมเครื่องยาสมุนไพร

พบว่า มีจำนวนเครื่องยาที่ไม่ซ้ำกันจำนวน 322 ตัวยา จากเครื่องยาทั้งหมด 468 ชนิด ในตำรายาหมอพรเล่มที่ 1ฯ สามารถระบุชื่อเครื่องยาได้ 306 ตัวยา และ 16 ชนิดไม่สามารถระบุได้ จากการวิเคราะห์รสรยา พบว่า มี 7 กลุ่มอาการที่ใช้ยาสมุนไพรสดร้อนเป็นยาหลักมากที่สุด คือ กลุ่ม Abdominal Pain, Heartburn Nausea & Vomiting Diarrhea (Acute-Chronic) GI Bleeding (Upper), Jaundice และกลุ่มอาการอื่นๆ เช่น (Fatigue, Dyspepsia) และพบว่า มีเพียง 1 กลุ่มอาการใช้สมุนไพรสดเป็นยาหลักมากที่สุด คือ GI Bleeding (Lower)

จากการค้นหาข้อมูลหลักฐานงานวิจัยของสมุนไพร 10 อันดับแรก

พบว่าส่วนมากเป็นงานวิจัยประเภท ความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ การวิจัยในหลอดทดลอง และ สัตว์ทดลอง คัมภีร์ ตำรา การแพทย์ไทยเดิม มีคุณภาพหลักฐานเป็นระดับ 5 มีคุณภาพน้อยที่สุด และงานวิจัยประเภท Meta-Analysis / Systematic Reviews Of RCTs RCT พบได้น้อยมาก มีคุณภาพหลักฐานเป็นระดับ 1 และ 2 มีคุณภาพมากที่สุด

ข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการวิจัย

การเทียบเคียงความสัมพันธ์ของโรค และอาการในคัมภีร์โรคตติสารกับโรคทางแผนตะวันตกนั้นมีความสัมพันธ์กัน ในมุมมองการเกิดโรค คือ โรคในคัมภีร์โรคตติสารได้อธิบายลักษณะการเกิดโรค สาเหตุ และกลไกการเกิดโรคตามองค์ความรู้ทางการแพทย์แผนไทยในด้านการเสียสมดุลของธาตุ ส่วนในโรคทางแผนตะวันตกนั้น มีการอธิบาย สาเหตุและกลไกการเกิดโรคตามแนวคิด หรือกรอบทางวิทยาศาสตร์ที่อธิบายว่าโรคเกิดขึ้นได้อย่างไร โดยพัฒนามาจากการสังเกต การทดลอง และหลักฐานเชิงประจักษ์ทางวิทยาศาสตร์ ที่ส่งผลกระทบให้อวัยวะในร่างกายทำงานผิดปกติไป เกิดอาการแสดงต่างๆ ขึ้นมา ซึ่งเมื่อเทียบเคียงกันแล้ว ทำให้มีข้อมูลไม่เพียงพอในเรื่องกลไกและระยะเวลาในการเกิดโรค จึง

เทียบเคียงได้เพียงกลุ่มอาการของโรคเท่านั้น อย่างไรก็ตาม พบว่ามีโรคกาฬโรคมีความคล้ายคลึงกับโรคในกลุ่มมะเร็งทางเดินอาหาร และเมื่อวิเคราะห์จากยาหลักในตำรับการรักษาโรคนี้ตามหลักฐานเชิงประจักษ์มีการกล่าวถึง การทดลองในหลอดทดลอง และสัตว์ทดลอง พบว่า มีฤทธิ์ในทางเภสัชที่ต้านมะเร็ง ด้านอักเสบ ลดกลไกการถ่ายเหลว ปกป้องการทำงานของตับ ต้านอนุมูลอิสระ ลดอาการอ่อนเพลีย และอาการแน่นท้อง ซึ่งเป็นแนวทางให้พัฒนาศึกษาต่อยอดวิจัยในการนำยาตำรับมาทดลองกับเซลล์มะเร็งในอนาคต่อไป และตัวยาสุมุนไพรมีที่พบนั้น เป็นสมุนไพรที่มีรสร้อน พบได้บ่อยในหลายตำรับ เช่น จันทน์เทศ (ลูกจันทน์, ดอกจันทน์) รองลงมาเป็นรสฝาด เช่น เบญจกานี และ รสขม เช่น จันทน์ทั้ง 2

เอกสารอ้างอิง

- Abdelrahman, M. T., Maina, E. N., & Elshemy, H. A. (2018). Clove (*Syzygium aromaticum*) and honey extracts significantly reduce inflammatory cytokines and liver function enzymes in experimental rats fed on carbon tetrachloride (CCl₄). *Journal of radiation research and applied sciences*, 11(4), 416-422.
- Acharya, B., Bhadoria, K., Mishra, S., Kumar, A., Singh, S., Srivastava, D., & Arya, V. (2023). Ethnomedicinal plants used by Juang and Munda Tribals of Eastern India against gastrointestinal disorders: A narrative review. *Medicinal Plants-International Journal of Phytomedicines and Related Industries*, 15(2), 245-260.
- Adewale, A., Ifeoluwa, A. P., Olusoji, O. A., Bukunmi, A. A., & Simeon, O. O. (2021). Historical, botanical and medicinal perspectives on ginger (*Zingiber officinale*). *Journal of Complementary and Alternative Medical Research*, 15, 44-67.
- Ahmed, S. M., Nordeng, H., Sundby, J., Aragaw, Y. A., & de Boer, H. J. (2018). The use of medicinal plants by pregnant women in Africa: a systematic review. *Journal of ethnopharmacology*, 224, 297-313.
- Anyanwu, R. O., Onochie, A. U., & Idama, F. O. (2023). Assessment of hepatoprotective potential of ethanolic extract of *Allium sativum* (garlic) in diabetes induced male Wistar Albino rats. *J. Adv. Med. Pharm. Sci.*, 25, 8-13.
- Ashokkumar, K., Simal-Gandara, J., Murugan, M., Dhanya, M. K., & Pandian, A. (2022). Nutmeg (*Myristica fragrans* Houtt.) essential oil: A review on its composition, biological, and pharmacological activities. *Phytotherapy Research*, 36(7), 2839-2851.
- Barman, R., Bora, P. K., Saikia, J., Kempriai, P., Saikia, S. P., Haldar, S., & Banik, D. (2021). Nutmegs and wild nutmegs: An update on ethnomedicines, phytochemicals, pharmacology, and toxicity of the *Myristicaceae* species. *Phytotherapy Research*, 35(9), 4632-4659.
- Basumatary, J., Das, A. P., & Tag, H. (2024). Ethnomedicinal plants used by traditional healers of Bodo community in Udalguri district of BTAD, Assam for treatment of Jaundice. *Journal of Bioresources*, 11(1), 16-23.
- Chaitanya, M. V. N. L., Selvaraj, J., Palanisamy, D., Thangavelu, P., & Usamo, F. B. (2023). Phytochemical and in-vitro Biological Investigation of Indian Traditional Medicinal Plants for their Cytotoxicity and Hepatoprotective Potential. *Current Drug Research Reviews Formerly: Current Drug Abuse Reviews*, 15(1), 73-87.
- Crichton, M., Marshall, S., Isenring, E., Lohning, A., McCarthy, A. L., Molassiotis, A., ... & Marx, W. (2024). Effect of a standardized ginger root powder regimen on chemotherapy-induced nausea and vomiting:

- a multicenter, double-blind, placebo-controlled randomized trial. *Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics*, 124(3), 313-330.
- Devkota, H. P., Paudel, K. R., Hassan, M. M., Dirar, A. I., Das, N., Adhikari-Devkota, A., ... & Dua, K. (2021). Bioactive compounds from *Zingiber montanum* and their pharmacological activities with focus on zerumbone. *Applied Sciences*, 11(21), 10205.
- Attari, V. E., Somi, M. H., Jafarabadi, M. A., Ostadrahimi, A., Moaddab, S. Y., & Lotfi, N. (2019). The gastro-protective effect of ginger (*Zingiber officinale* Roscoe) in *Helicobacter pylori* positive functional dyspepsia. *Advanced Pharmaceutical Bulletin*, 9(2), 321.
- Elbahaie, E. S., El Gamal, R. L., Fathy, G. M., Al-Ghandour, A. M. F., El-Akabawy, N., Abd El Hameed, B. H., & Yahia, S. H. (2023). The controverted therapeutic efficacy of *Allium sativum* and *Artemisia herba-alba* extracts on *Cryptosporidium*-infected mice. *The Journal of Infection in Developing Countries*, 17(06), 732-743.
- Fadillah, Q. (2020). Uji EFEKTIFITAS KUNYIT PUTIH (*CURCUMA* SPP) TERHADAP PERTUMBUHAN *ESCHERICHIA COLI*. *PRIMER (Prima Medical Journal)*, 5(1).
- Ha, M. T., Vu, N. K., Tran, T. H., Kim, J. A., Woo, M. H., & Min, B. S. (2020). Phytochemical and pharmacological properties of *Myristica fragrans* Houtt.: an updated review. *Archives of Pharmacal Research*, 43, 1067-1092.
- Haidara, M., Bourdy, G., De Tommasi, N., Braca, A., Traore, K., Giani, S., & Sanogo, R. (2016). Medicinal plants used in Mali for the treatment of malaria and liver diseases. *Natural Product Communications*, 11(3), 339-52.
- Hussain, M., Waqas, H. M., Hussain, I., Majeed, A., Raza, S. M., & Janbaz, K. H. (2018). Pharmacological validation of the folkloric uses of *Cyperus rotundus* L. in different ailments: An in vivo and in vitro research. *Pakistan Journal of Pharmaceutical Sciences*, 31(1), 95-102.
- Jiménez-Cabrera, T., Bautista, M., Velázquez-González, C., Jaramillo-Morales, O. A., Guerrero-Solano, J. A., Urrutia-Hernández, T. A., & De la O-Arciniega, M. (2020). Promising antioxidant activity of *Erythrina* genus: an alternative treatment for inflammatory pain?. *International Journal of Molecular Sciences*, 22(1), 248.
- Loscalzo, J., Fauci, A., Kasper, D., Hauser, D., Longo, D., & Jameson, L. J. (2022). *Harrison's Principles of Internal Medicine*, 21e. 21st ed. New York: McGraw-Hill.
- Khalil, A. A. K. (n.d.). Treatment of irritable bowel syndrome with multi-herbal formula: A case report. *Drug Combination Therapy*.
- Khanal, A., Devkota, H. P., Kaundinnayana, S., Gyawali, P., Ananda, R., & Adhikari, R. (2021). Culinary herbs and spices in Nepal: A review of their traditional uses, chemical constituents, and pharmacological activities. *Ethnobotany Research and Applications*, 21, 1-18.
- Kumari, I., Kaurav, H., & Chaudhary, G. (2021). *Myristica fragrans* (Jaiphal): A significant medicinal herbal plant. *International Journal for Research in Applied Sciences and Biotechnology*, 8(2), 213-224.
- Kumari, M., Radha, Kumar, M., Zhang, B., Amarowicz, R., Puri, S., ... & Lorenzo, J. M. (2022). *Acacia catechu* (Lf) Willd.: A review on bioactive compounds and their health promoting functionalities. *Plants*, 11(22), 3091.

- Leoni, A., Budriesi, R., Poli, F., Lianza, M., Graziadio, A., Venturini, A., ... & Micucci, M. (2018). Ayurvedic preparation of *Zingiber officinale* Roscoe: effects on cardiac and on smooth muscle parameters. *Natural product research*, 32(18), 2139-2146.
- Manok, K. K. N. F., Jaengklang, C., Kanantai, K., & Phianchring, M. (2023).ฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย และสารพิษของตำรายาไทยพื้นบ้าน: ยาธาตุบรรจบ และยาเหลืองปิดสมุทร. *KKU Science Journal*, 51(3), 278-293.
- Marx, W., McCarthy, A. L., Ried, K., McKavanagh, D., Vitetta, L., Sali, A., ... & Isenring, E. (2017). The effect of a standardized ginger extract on chemotherapy-induced nausea-related quality of life in patients undergoing moderately or highly emetogenic chemotherapy: a double blind, randomized, placebo controlled trial. *Nutrients*, 9(8), 867.
- Minaiyan, M., Abolhasani, S., Sima, S., & Yegdaneh, A. (2024). Effect of *Tamarindus indica* L. fruit pulp and seed extracts on experimental ulcerative colitis in rats. *Research in Pharmaceutical Sciences*, 19(3), 276-286.
- Mohtashami, R., Huseini, H. F., Heydari, M., Amini, M., Sadeqhi, Z., Ghaznavi, H., & Mehrzadi, S. (2015). Efficacy and safety of honey based formulation of *Nigella sativa* seed oil in functional dyspepsia: A double blind randomized controlled clinical trial. *Journal of ethnopharmacology*, 175, 147-152.
- Nguyen, Q. V. (2017). Antioxidant and anticancer activities of extracts and compounds isolated from *Terminalia nigrovenulosa* plant grown in Vietnam. *Asian J. Biol*, 3, 1-10.
- OCEBM Levels of Evidence. (2554). *Oxford Centre for Evidence-Based Medicine 2011 Levels of Evidence*. Retrieved from <https://www.cebm.net/wp-content/uploads/2014/06/CEBM-Levels-of-Evidence-2.1.pdf>.
- Otunola, G. A. (2022). *Culinary spices in food and medicine: An overview of Syzygium aromaticum (L.) Merr. and LM Perry [Myrtaceae]*. *Front Pharmacol* 12: 793200.
- Ozma, M. A., Abbasi, A., Ahangarzadeh Rezaee, M., Hosseini, H., Hosseinzadeh, N., Sabahi, S., ... & Kafil, H. S. (2023). A critical review on the nutritional and medicinal profiles of garlic's (*Allium sativum* L.) bioactive compounds. *Food Reviews International*, 39(9), 6324-6361.
- Padumanonda, T., & Phontree, K. (2021). Total phenolic, total flavonoid, total condensed tannin contents and antimicrobial activity against diarrheal bacteria of the bark and fruit of *Terminalia nigrovenulosa* Pierre ex Laness. *Science & Technology Asia*, 162-169.
- Pandey, A., Pandey, S. T., Yadav, A., Tiwan, S. K., & Srivastava, N. (2023). A Review on Family Zingiberaceae. *Int. J. Med. Pharm. Res*, 4, 354-360.
- Panezai, S., Samad, A., Naeem, M., Ali, H., Sadiq, M. B., Achakzai, M. S., ... & Akbar, A. (2021). Antibacterial Effects of Cinnamon Extract, Clove Oil and Antibiotics against *Helicobacter pylori* Isolated from Stomach Biopsies. *Brazilian Archives of Biology and Technology*, 64, e21210089.
- Peerzada, A. M., Ali, H. H., Naeem, M., Latif, M., Bukhari, A. H., & Tanveer, A. (2015). *Cyperus rotundus* L.: Traditional uses, phytochemistry, and pharmacological activities. *Journal of ethnopharmacology*, 174, 540-560.
- Pongkorpsakol, P., Wongkrasant, P., Kumpun, S., Chatsudthipong, V., & Muanprasat, C. (2015). Inhibition of intestinal chloride secretion by piperine as a cellular basis for the anti-secretory effect of black peppers. *Pharmacological Research*, 100, 271-280.

- Pooja, B. A., & Bhatted, S. (2015). Ayurvedic management of Pravahika—A case report. *AYU (An International Quarterly Journal of Research in Ayurveda)*, 36(4), 410-412.
- Qasim, M. T., Hameed, L. A., & Mohammed, Z. I. (2025). Exploring the Immunological and Physiological Effects of Zingiber Officinale on Women with Ovarian Cancer in Iraq. *Asian Pacific Journal of Cancer Biology*, 10(2), 261-268.
- Raghav, N., & Sharma, M. R. (2021). Ginger (Zingiber officinale Roscoe): A mini-review of constituents and biological activities. *Chemistry & Biology Interface*, 11(3).
- Rahaman, M. M., Rakib, A., Mitra, S., Tareq, A. M., Emran, T. B., Shahid-Ud-Daula, A. F. M., ... & Simal-Gandara, J. (2020). The genus curcuma and inflammation: overview of the pharmacological perspectives. *Plants*, 10(1), 63.
- Reshma, B. V., Manohar, R. N., & Anaha, V. I. (2018). A review on Laccifer lacca. *World Journal of Pharmaceutical Research*, 7(10), 206-218.
- Sarecka-Hujar, B., & Szulc-Musioł, B. (2022). Herbal medicines—are they effective and safe during pregnancy?. *Pharmaceutics*, 14(1), 171.
- Sattar, A., Abdo, A., Mushtaq, M. N., Anjum, I., & Anjum, A. (2019). Evaluation of gastro-protective activity of Myristica fragrans on ethanol-induced ulcer in albino rats. *Anais da Academia Brasileira de Ciências*, 91, e20181044.
- Sayuti, N. A., & Rusita, Y. D. (2023). Traditional medicinal herbs for healthiness and fitness during the Covid-19 pandemic in Indonesia: Literature review. *Journal of Advanced Pharmacy Education & Research*, 13(1), 81.
- Semsri, S., Khawon, T., Sukasem, J., Janwitayanuchit, W., Nilsri, N., & Homvisasevongsa, S. (2017). Effect of Eclipta prostrata, Chromolaena odorata, Centella asiatica (Linn.) Urban and Quercus infectoria Olivier extracts on in vitro hemostasis activities. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ ISSN 2651-2483 (Online)(TCI Tier 2)*, 3(2), 42-53.
- Sharifi-Rad, M., Varoni, E. M., Salehi, B., Sharifi-Rad, J., Matthews, K. R., Ayatollahi, S. A., ... & Rigano, D. (2017). Plants of the genus Zingiber as a source of bioactive phytochemicals: From tradition to pharmacy. *Molecules*, 22(12), 2145.
- Sharma, N., Radha, Kumar, M., Zhang, B., Kumari, N., Singh, D., ... & Lorenzo, J. M. (2022). Aegle marmelos (L.) correa: an underutilized fruit with high nutraceutical values: a review. *International Journal of Molecular Sciences*, 23(18), 10889.
- Shoji, M., Woo, S. Y., Masuda, A., Win, N. N., Ngwe, H., Takahashi, E., ... & Kuzuhara, T. (2017). Anti-influenza virus activity of extracts from the stems of Jatropha multifida Linn. collected in Myanmar. *BMC Complementary and Alternative Medicine*, 17, 1-7.
- Sitthisradoo, P., Punfa, W., Taoprasert, Y., Ruancharoen, C., & Kamsuae, P. (2021). การศึกษาความแตกต่างในการรักษาโรคกรดไหลย้อนของการแพทย์แผนปัจจุบันกับการแพทย์แผนไทย. *Journal of Educational Review Faculty of Education in MCU*, 8(2), 317-327.
- Tesfaye, A. (2021). Revealing the therapeutic uses of garlic (Allium sativum) and its potential for drug discovery. *The Scientific World Journal*, 2021(1), 8817288.

- Tingting, M. A., Jie, W. U., Lijie, Y. A. N. G., Fen, F. E. N. G., Huilin, Y. A. N. G., ZHANG, J., ... & Jing, T. A. N. (2021). Ginger-indirect moxibustion plus acupuncture versus acupuncture alone for chronic fatigue syndrome: a randomized controlled trial. *Journal of Traditional Chinese Medicine*, 42(2), 242.
- Tiwari, V., Singh, R., & Pandey, A. K. (2018). Aegle marmelos: Pharmacological, medicinal importance, and conservation in India. *J. Exp. Zool. India*, 21, 1-9.
- Wang, M., Wan, M., Liu, M., Zhou, W., Zhang, X., Liu, W., ... & Duan, J. (2025). Integrated network pharmacology and metabolomics analysis to reveal the potential mechanism of Ershen Wan in ameliorating ulcerative colitis. *Journal of Ethnopharmacology*, 346, 119690.
- Xue, Q., Xiang, Z., Wang, S., Cong, Z., Gao, P., & Liu, X. (2022). Recent advances in nutritional composition, phytochemistry, bioactive, and potential applications of *Syzygium aromaticum* L.(Myrtaceae). *Frontiers in Nutrition*, 9, 1002147.
- Yang, P. W., Xu, P. L., Cheng, C. S., Jiao, J. Y., Wu, Y., Dong, S., ... & Zhu, X. Y. (2022). Integrating network pharmacology and experimental models to investigate the efficacy of QYHJ on pancreatic cancer. *Journal of Ethnopharmacology*, 297, 115516.
- Zhao, H., Dong, J., Mei, X., Zhang, L., Yang, C., Zheng, Q., & Zhang, J. (2024). Antidiarrheal properties of *Ligusticum chuanxiong* Hort's ethanol extract in mice and its impact on the contraction of rabbits' isolated jejunal smooth muscles. *Pakistan Journal of Pharmaceutical Sciences*, 37(4).
- Zhao, H., Dong, J., Mei, X., Zhang, L., Yang, C., Zheng, Q., & Zhang, J. (2024). Antidiarrheal properties of *Ligusticum chuanxiong* Hort's ethanol extract in mice and its impact on the contraction of rabbits' isolated jejunal smooth muscles. *Pakistan Journal of Pharmaceutical Sciences*, 37(4), 785-93.
- Zhao, W., Song, F., Hu, D., Chen, H., Zhai, Q., Lu, W., ... & Wang, G. (2020). The protective effect of *Myristica fragrans* Houtt. extracts against obesity and inflammation by regulating free fatty acids metabolism in nonalcoholic fatty liver disease. *Nutrients*, 12(9), 2507.
- กลุ่มงานวิชาการเภสัชกรรมแผนไทย สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. (2561). ตำราพื้นฐานวิชาชีพการแพทย์แผนไทย เล่ม 1 ปรัชญาและพื้นฐานการแพทย์แผนไทย. สมุทรสาคร: บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.
- กลุ่มงานวิชาการเวชกรรมและผดุงครรภ์ไทย สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. (2561). คู่มือการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายแบบประคับประคอง (Palliative Care) แบบบูรณาการ. กรุงเทพฯ: บริษัท เบสท์ สเต็ป แอ็ดเวอร์ไทซิง จำกัด.
- จุฑามาศ กลิ่นโชดา. (2022). การปรับสมดุลไมโครไบโอม จุลินทรีย์ลำไส้ ในร่างกายมนุษย์ด้วยเครื่องเทศ และสมุนไพรในอาหาร: Modulation of gut microbiome symbiosis in human by spices and herbs in foods. *วารสารวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหาร*, 52(1), 5-15.
- ณลิดา ไพบูลย์. (2561).ฤทธิ์ต้านเชื้อสแตปฟีโลคอคคัสออเรียสชนิดดื้อยาเมทิซิลินของลูกเบญกานี่. *วารสารหมอยาไทยวิจัย*, 4(1), 21-32.
- ณัชร ลำเลิศกิจ, ปิยาอร สีรูปหมอก, นฤมล พูนไพบูลย์โรจน์ และคณะ ใน ทวี เลหาพันธ์, เอื้อพงศ์ จตุรธำรง, บรรณาธิการ. (2555). การแพทย์แผนไทยประยุกต์กับการพัฒนาการแพทย์แผนไทยให้ยั่งยืน 2554. กรุงเทพฯ: สุภาวิชัยการพิมพ์.
- ณัฐรดา บุรุษเลี่ยม. (2565). โรคระบบทางเดินอาหาร ดูแลก่อนเป็นโรคร้าย. *Chonburi Hospital Journal*, 47(2).

- ณัฐา วิพลชัย. (2561). การวิเคราะห์ตำรายาพื้นบ้านจากหนังสือบุดของวัดแหลมทอง อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *Journal of Humanities and Social Sciences Surattani Rajabhat University*, 110-44.
- ชนากรณ์ คำสุด, สุภาพร ทองวิจิตร และ วารุณี จิตรคำนิ่ง. (2564).ฤทธิ์ยับยั้งเอนไซม์ แอลฟา-อะไมเลส แอลฟา-กลูโคซิเดสของสมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐานที่รักษาอ้วน อาการท้องอืด และการออกฤทธิ์ร่วมกับ อะคาร์โบส: α -Amylase and α -Glucosidase Inhibitory Activities of Selected Herbs and Their Synergistic Effects with Acarbose for Primary Health Care as Flatulence Inhibitory Treatments. *วารสารวิทยาศาสตร์บูรพา*, 26(2), 1016-28.
- ธีระพงษ์ นิลละออ. (2566). การวิเคราะห์ทางเภสัชกรรมไทยและหลักฐานเชิงประจักษ์ของยาสมุนไพรในคัมภีร์จลนสังคหะ-คัมภีร์ธาตุบรรจบ. *วารสารวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยปทุมธานี*, 4(1), 47-63.
- นภาพร กิตติศักดิ์ไพรัช. (2564). วิเคราะห์การใช้ยาตามพืชนานาชนิดกับรศยาตามคัมภีร์แพทย์แผนไทย. *วารสารวิจัยธรรมชาติศึกษา*, 4(1), 29-38.
- นันทวัน ประทุมสุวรรณ, พรนัชชา เห่งกระโทก, กมลทิพย์ หาญผดุงกิจ, ประวิทย์ อัครเสรินทร์, กังวล คัชชีมา และ สุกกัสนิล บุรณะทรัพย์ขจร. (2564). ยาสมุนไพรรักษาอัมพฤกษ์อัมพาตในตำราการแพทย์ไทยเดิม (แพทยศาสตร์สงเคราะห์ ฉบับอนุรักษ) เล่มที่ 1: การวิเคราะห์ทางเภสัชกรรมไทย และหลักฐานเชิงประจักษ์. *เวชบันทึกศิริราช*, 14(4), 21-30.
- ปณิธิตา แซ่เฮง. (2561). การศึกษาเปรียบเทียบโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหารในคัมภีร์แพทย์แผนไทยกับ ICD-10-TM และข้อมูลการวินิจฉัยโรคในคลินิกอายุรเวทแพทย์แผนไทยประยุกต์ศิริราช. *วิทยานิพนธ์ปริญญาการแพทย์แผนไทยประยุกต์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- ประพจน์ เกตรากาส. (2557). ทฤษฎีการแพทย์แผนไทยกับทฤษฎีการแพทย์แผนปัจจุบัน. *วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก*, 12(2).
- พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. (2565). *ตำรายาหมอพระเล่มที่๑ พระคัมภีร์อดีตสารบรรณ ไบรณะกรรมแล ปัจจุบันะกรรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิราชสกุลอาภากร ในพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพร เขตอุดมศักดิ์.
- พระราชบัญญัติวิชาชีพการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2556 (2556). *เภสัชกรรมไทย*. สืบค้นจาก https://hss.moph.go.th/fileupload_doc_slider/2016-11-14-25-16-192406.pdf.
- มูลนิธิส่งเสริมการแพทย์แผนไทยเดิมฯ โรงเรียนอายุรเวท. (2548). *ตำราเภสัชกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์เศพันธ์ติ้ง เซ็นเตอร์จำกัด.
- มูลนิธิส่งเสริมการแพทย์แผนไทยเดิมฯ โรงเรียนอายุรเวท. (2550). *ตำราการแพทย์ไทยเดิม (แพทยศาสตร์สงเคราะห์ ฉบับอนุรักษ) เล่มที่ 1 ฉบับชำระ*. กรุงเทพฯ: สุภาวนิชการพิมพ์.
- ยุชยา อยู่เย็น. (2017). Medicinal plants in That Wipagcs textbook. *Research Journal Phranakhon Rajabhat: Science and Technology*, 12(2), 109-3.
- ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ฯ. (2567). *แนะนำราชวิทยาลัยอายุรแพทย์ฯ*. (Online). Available: <https://www2.rcpt.org/web/content/about-rcpt>.
- โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ. (2516). *ตำรายาศิลาจาริกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์)*. กรุงเทพฯ: พระนคร.
- โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ (2521). *ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคหนึ่ง) ว่าด้วย พืชชาติ วัตถุชาติ และสัตว์วัตถุ นานาชนิด*. วัดพระเชตุพนฯ วัดโพธิ์ ท่าเตียน พระนคร.
- โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ. (2521). *ประมวลสรรพคุณยาไทย (ภาคสาม) ว่าด้วย พืชชาติ วัตถุชาติ และสัตว์วัตถุ นานาชนิด*. วัดพระเชตุพนฯ วัดโพธิ์ ท่าเตียน พระนคร.

- วันชัย เดชสมฤทธิ์ฤทัย, รณิษฐา รัตนะรัต และ ปวีณา เชี่ยวชาญวิศวกิจ. (2559). *ตำราอายุรศาสตร์อาการวิทยา*. กรุงเทพฯ: บริษัทพิชเมเนศ พรินท์เอเบิล จำกัด.
- วิสาตรี คงเจริญสุนทร, ตริยัทธ งานแข็ง และ มณีนันท์ หาญวัฒนพงษ์. (2568). ฤทธิ์และการเสริมฤทธิ์ของสารสกัดฟ้าทะลายโจร สารสกัดจันทน์เทศ และสารปฏิชีวนะต่อการยับยั้งการเจริญ และยับยั้งการสร้างไบโอฟิล์มของแบคทีเรียบางสายพันธุ์. *วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี*, 20(1), 45-59.
- สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2552). *บูรพาจารย์และผู้มีคุณูปการต่อการแพทย์แผนไทย (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ค้นหาคำศัพท์ “ อดิสาร ”*. สืบค้นจาก <https://dictionary.orst.go.th>.
- สินธรา ศิริกุลชัย, (2565). *การศึกษาโรคในระบอบทางเดินอาหารตามแนวคิดทฤษฎีการแพทย์แผนไทย*. รายงานการประชุม Graduate School Conference.
- สิริเชษฐ์ รัตนะชิตธวัช และ จักรพงษ์ รัตนะมณี. (2560). *สวนป่าสมุนไพรมหาวิทยาลัยบูรพา วิทยาเขตสระแก้ว (ภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี)*.
- สุภัทรา กลางประพันธ์. (2562). สารพฤษเคมีและฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของสมุนไพรที่เป็นส่วนประกอบในพิกัตยาตรีภูฏก. *วารสารหมอยาไทยวิจัย*, 5(2), 1-20.
- สุริยา วงศ์เผ่าสกุล. (2560). ฤทธิ์สงบนิ่งของปลาดุกอุยเทศ และฤทธิ์ต้านแบคทีเรีย ของสารสกัดจากกานพลูและขี้เหล็ก. *วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาชีววิทยาประยุกต์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี*.
- เสียม พงษ์สมบุญรอด. (2522). *ไม้เทศเมืองไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงธน.
- หอสมุดแห่งชาติ หมวดเวชศาสตร์, กรมหลวงวงษา กรมหมื่นไชยนาถ. (ม.ป.ป.). *คัมภีร์อดิสาร (เลขที่ 844)*.
- หอสมุดแห่งชาติ หมวดเวชศาสตร์, พระจักรพรรดิพงศ์ (เจ้ากรมจาด). (2451). *ตำรายาแก้ปวดอดิสาร (เลขที่ 1303)*.
- หอสมุดแห่งชาติ หมวดเวชศาสตร์. (2468). *คัมภีร์อดิสาร (เลขที่ 846)*.
- หอสมุดแห่งชาติ หมวดเวชศาสตร์. (2468). *ตำราอดิสาร (เลขที่ 840)*.
- หอสมุดแห่งชาติ หมวดเวชศาสตร์. (2476). *ยาแก้โรคบิด (127)*.
- หอสมุดแห่งชาติ หมวดเวชศาสตร์. (2522). *ตำรายาแก้ปวดอดิสาร (เลขที่ 1402)*.
- หอสมุดแห่งชาติ หมวดเวชศาสตร์. (2544). *พระคัมภีร์อดิสารและตำรายาต่างๆ (เลขที่ 1382)*.
- หอสมุดแห่งชาติ หมวดเวชศาสตร์. (2549). *ตำราแก้ไข้อดิสาร (เลขที่ 841)*.
- หอสมุดแห่งชาติ หมวดเวชศาสตร์. (ม.ป.ป.). *คัมภีร์อดิสาร (เลขที่ 1436)*.
- หอสมุดแห่งชาติ หมวดเวชศาสตร์. (ม.ป.ป.). *คัมภีร์อดิสารและตำรายาต่างๆ (เลขที่ 849)*.
- หอสมุดแห่งชาติ หมวดเวชศาสตร์. (ม.ป.ป.). *คัมภีร์อดิสารสงเคราะห์ (เลขที่ 1489)*.

Data Availability Statement: The raw data supporting the conclusions of this article will be made available by the authors, without undue reservation.

Conflicts of Interest: The authors declare that the research was conducted in the absence of any commercial or financial relationships that could be construed as a potential conflict of interest.

Publisher's Note: All claims expressed in this article are solely those of the authors and do not necessarily represent those of their affiliated organizations, or those of the publisher, the editors and the reviewers. Any product that may be evaluated in this article, or claim that may be made by its manufacturer, is not guaranteed or endorsed by the publisher.

Copyright: © 2025 by the authors. This is a fully open-access article distributed under the terms of the Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International (CC BY-NC-ND 4.0).